

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗ ΣτΕ Τμ. ΣΤ΄ 2460/2021

Με τη σχολιαζόμενη απόφαση του Στ΄ Τμήματος παραπέμφθηκε προς επίλυση στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου κατ' άρθρο 100 παρ. 5 του Συντάγματος το ζήτημα αν αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 25 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος το άρθρο 70 παρ. 1 ΚΔΔ, καθ' ό μέρος επιτρέπει την άσκηση δεύτερης προσφυγής και στην περίπτωση που η πρώτη προσφυγή απορρίφθηκε ως απαράδεκτη λόγω μη υπογραφής της από δικηγόρο. Βέβαια, στην τελευταία φράση της τελευταίας σκέψης της απόφασης επισημαίνεται ότι η Ολομέλεια δεν έχει αποφανθεί επί της συνταγματικότητας της ανωτέρω διάταξης του ΚΔΔ. Σε προηγούμενη κρίσιμη σκέψη (σκ. 16), η απόφαση αμφισβητεί γενικά τη συνταγματικότητα της διάταξης που επιτρέπει την άσκηση δεύτερης προσφυγής εντός ορισμένης προθεσμίας από την επέλευση της τελεσιδικίας απόφασης που απορρίπτει πρώτη όμοια για λόγο τυπικό. Η αμφισβήτηση αυτή αφορά τη δικαιολόγηση της παροχής αυτής της δικονομικής δυνατότητας τόσο ως προς την αιτιολόγησή της, όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές εκθέσεις και τα πρακτικά συζήτησης στη Βουλή, όσο και ως προς τη συναρμογή της με τις αρχές που κατά την απόφαση, ερειδόμενη ως προς τούτο σε παλαιότερη νομολογία, διέπουν τη διοικητική δίκη ως σύστημα κανόνων δικαίων αλλά και ως έκφραση συνταγματικών κανόνων. Η αμφισβήτηση αυτή αφορά σε κάθε περίπτωση την έκταση της χορηγούμενης δυνατότητας.

Η απόφαση αυτή δεν είναι μεμονωμένη, αλλά πρέπει να συνδυαστεί με άλλες πρόσφατες, που συνθέτουν σαφή νομολογιακή τάση περιορισμού της τακτοποίησης τυπικών παραλείψεων μέσω της επανάσκησης ενδίκων βοηθημάτων. Ειδικότερα, διατυπώθηκε προδικαστικό ερώτημα από το Διοικητικό Πρωτοδικείο Χανίων κατ' εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 1 παρ. 2 του ν. 3900/2010, σχετικά με το αν, κατά την έννοια του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ, επιτρέπεται η άσκηση δεύτερης προσφυγής από τον ίδιο προσφεύγοντα κατά της ίδιας διοικητικής πράξης (ή παράλειψης), όταν η πρώτη προσφυγή έχει απορριφθεί τελεσιδικώς ως αόριστη (λόγω πλήρους αοριστίας όλων των λόγων της). Το ερώτημα που ανάγεται στις αρμοδιότητες του Α΄ Τμήματος, καθώς αφορά κοινωνικοασφαλιστική διαφορά, εκκρεμεί στην Ολο-

Μανόλης Ι. Βελεγράκης

Δικηγόρος Α.Π. – Δ.Ν.
στη Νομική Σχολή ΕΚΠΑ

μέλεια. Η εδώ σχολιαζόμενη απόφαση έχει ήδη απαντήσει στο παραπάνω προδικαστικό ερώτημα, που βέβαια θα κριθεί στην Ολομέλεια. Το άρθρο 70 παρ. 1 ΚΔΔ, όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε ολόκληρη από το άρθρο 24 του ν. 4274/2014 και μετέπειτα το δεύτερο εδάφιο της αντικαταστάθηκε από το άρθρο 25 παρ. 1 του ν. 4509/2017, καταλαμβάνει όλους τους τυπικούς λόγους, ήτοι και τα δικονομικά απαράδεκτα (σε σχέση με την πραγματική έκταση των ίσισμων απαράδεκτων κατά το άρθρο 70 παρ., βλ. παρακάτω). Αλλά και το Β' Τμήμα στις πρόσφατες ΣτΕ 416-419/2022 έκρινε, επί φορολογικής διαφοράς, ότι είναι απαράδεκτη η άσκηση δεύτερης προσφυγής από σύνδικο πτώχευσης, όταν η πρώτη προσφυγή είχε ασκηθεί από την πτωχή εταιρεία που δεν νομιμοποιείτο ενεργητικά. Και σε αυτήν την περίπτωση, πιο επιεικής αντιμετώπιση του ζητήματος ήταν δυνατή, δεδομένου ότι υποκείμενο των επίδικων υποχρεώσεων παραμένει και μετά την πτώχευση η πτωχή εταιρεία, που εκπροσωπείται πλέον νόμιμα από τον σύνδικο.

Η κατ' εξαίρεση άσκηση δεύτερης προσφυγής, όταν η πρώτη απορρίφθηκε για τυπικούς λόγους, δυνάμει πάγιας και γενικώς ισχύουσας διάταξης, όπως αυτή του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ¹, πρέπει από την άποψη τόσο του συνταγματικού κύρους όσο και της εν γένει ρύθμισης των δικονομικών κανόνων από τον νομοθέτη να αντιδιασταλεί προς έκτακτες διατάξεις που χορηγούν προσωρινώς δικαίωμα επανάσκησης ενδίκων βοηθημάτων. Τέτοια έκτακτη ρύθμιση ήταν η πρόσφατη του άρθρου 382 ν. 4700/2020 που χορήγησε «περαιτέρω προθεσμία» για την επανάσκηση ενδίκων βοηθημάτων και μέσω σε φορολογικές και τελωνειακές διαφορές. Η διάταξη κρίθηκε ήδη αντισυνταγματική με τη ΣτΕ Ολ. 331/2021², σε συνέχεια παλαιότερων αποφάσεων με τις οποίες κρίθηκαν αντισυνταγματικές αντίστοιχες διατάξεις που αναβίωναν εκτάκτως και προσκαίρως προθεσμίες επανάσκησης ενδίκων βοηθημάτων ή μέσω³. Τέτοιες διατάξεις ορθώς κρίνονται αντίθετες στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών και της δικαστικής ανεξαρτησίας. Ορθώς επίσης κρίνονται αντίθετες στην αρχή της ισότητας των διαδίκων, διότι σε αντίθεση με την πάγια ρύθμιση του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ, αποσυναρτούν τη δυνατότητα επανάσκησης από τον χρόνο των διαδικαστικών πράξεων της συγκεκριμένης δίκης.

Η διάταξη του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ εντάσσεται στη γενική προβληματική και υλοποιεί θεμιτή συνταγματικώς επιδίωξη της θεραπείας τυπικών ελλείψεων και της παροχής δικαστικής προστασίας επί της ουσίας των επίδικων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Η θεραπεία αυτή καταστρώνεται είτε με τη μορφή της διόρθωσης τυπικών παραλείψεων κατά τη διάρκεια της δίκης είτε με την παλινδικία, την προσδιορισμένη ως προς την προθεσμία επανάσκησης ενδίκου βοηθήματος (σε άλλες έννομες τάξεις και ενδίκου μέσου) και ως προς το πεδίο δεκτικών διόρθωσης παραλείψεων. Με άλλα λόγια, με την κάμψη στην τελευταία αυτή περίπτωση της αρχής της άπαξ άσκησης των ενδίκων βοηθημάτων και μέσω.

Η θεραπεία τυπικών ελλείψεων κατά τη διάρκεια της δίκης είναι γνωστή στο γαλλικό δικονομικό δίκαιο με τον όρο "régularisation". Ως τέτοια ορίζεται η διαδικασία διά της οποίας ένα απαράδεκτο που πλήττει το εισαγωγικό δικόγραφο διορθώνεται κατά τη διάρκεια της δίκης, κατ' αρχήν από τον προσφεύγοντα, με δική του πρωτοβουλία ή με αυτήν του δικαστηρίου, ή κατ' εξαίρεση από τον καθ' ου στρέφεται το ένδικο βοήθημα, με την προσκόμιση της προσβαλλόμενης πράξης

¹ Εφαρμόζεται και για την άσκηση δεύτερης ανακοπής, δυνάμει της γενικής παραπομπής στις διατάξεις του Πρώτου Μέρους του ΚΔΔ, βλ. ΔΠρΠειρ 920/2020.

² Βλ. σχόλιο Ευ. Παυλίδου, *Νομοθετικές επεμβάσεις στη διοικητική δίκη ή ο νομοθέτης ως «θεραπευτής» δικονομικών απαράδεκτων*, ΘΠΔΔ 2021, σελ. 367.

³ Άρθρο 40 ν. 1968/1991, διάταξη που κρίθηκε αντισυνταγματική με τη ΣτΕ Ολ. 2000/1992, άρθρο 22 παρ. 10 ν. 3226/2004, διάταξη που κρίθηκε αντισυνταγματική με τις ΣτΕ Ολ. 1657-9/2008.

ή στοιχείων εννόμου συμφέροντος⁴. Η δυνατότητα τακτοποίησης προβλέπεται στο άρθρο R. 621-1 του Code de justice administrative, όπου γίνεται αναφορά σε τυπικές παραλείψεις δεκτικές τακτοποίησης μετά την εκπνοή της προθεσμίας άσκησης του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, ενώ περαιτέρω θεσπίζεται ρητώς υποχρέωση του δικαστή, πριν κηρύξει το απαράδεκτο, να καλέσει τον διάδικο σε τακτοποίηση. Θα επανέλθουμε αμέσως παρακάτω στο εύρος των παραλείψεων που είναι δεκτικές τακτοποίησης κατά το γαλλικό δίκαιο, σε σύγκριση με τα κρατούντα σε εμάς.

Διάταξη που επιτρέπει την τακτοποίηση εντός της πρώτης δίκης είναι σε εμάς κατ' εξοχήν αυτή του άρθρου 139Α ΚΔΔ, όπως προστέθηκε με την παρ. 5 άρθρ. 22 ν. 3226/2004 και αντικαταστάθηκε και ισχύει σήμερα με το άρθρο 25 παρ. 6 ν. 4509/2017. Η διάταξη ορίζει ότι «Αν υπάρχουν τυπικές παραλείψεις, ο πρόεδρος του πολυμελούς δικαστηρίου ή ο εισηγητής ή ο δικαστής του μονομελούς δικαστηρίου καλεί, και μετά τη Συζήτηση, τον πληρεξούσιο δικηγόρο ή τον υπογράφοντα το δικόγραφο δικηγόρο, στους οποίους έχει χορηγηθεί η σχετική πληρεξουσιότητα, σε κάθε περίπτωση, είτε αυτοί έχουν παρασταθεί αυτοπροσώπως είτε με δήλωση είτε δεν έχουν παρασταθεί, ή τον διάδικο, στην περίπτωση που ο τελευταίος παρίσταται αυτοπροσώπως, να τις συμπληρώσουν ή να τις καλύψουν, τάσσοντας εύλογη κατά την κρίση του προθεσμία. Τα στοιχεία που προσκομίζονται για την κάλυψη των τυπικών παραλείψεων επιτρέπεται να είναι και μεταγενέστερα της συζήτησης». Συναφείς διατάξεις που προβλέπουν και ρυθμίζουν την κάλυψη ειδικότερων αλλά πλέον συνηθισμένων, μεταξύ άλλων μορφών, τυπικών πλημμελειών είναι αυτές του άρθρου 28 παρ. 3 ΚΔΔ για τα στοιχεία της νομιμοποίησης του δικαστικού πληρεξουσίου και το άρθρο 277 παρ. 1 ΚΔΔ για την προσκόμιση ελλείποντος παραβόλου. Η συνταγματικότητα ιδίως της διάταξης του άρθρου 139Α ΚΔΔ δεν ετέθη σε αμφισβήτηση, παρά το ότι κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι αντιβαίνει την αρχή της ισότητας των διαδίκων.

Αντιθέτως, η συζητούμενη παραπεμπτική απόφαση ΣτΕ 2460/2021 θέτει σε ευθεία αμφισβήτηση το συνταγματικό κύρος της δυνατότητας δεύτερης προσφυγής στη διοικητική δίκη, πέραν του ειδικότερου ζητήματος που τελικώς παραπέμπεται.

Επισημαίνεται κατ' αρχάς η κατά έναν τρόπο όξυνση του διαλόγου που έχει αναπτυχθεί για το συγκεκριμένο ζήτημα μεταξύ νομοθέτη ή μάλλον των εκόντων και ασκούντων τη νομοθετική πρωτοβουλία και του δικαστή. Στις ρητορίες της αιτιολογικής έκθεσης του άρθρου 382 ν. 4700/2020 περί ύπαρξης ικανού αριθμού πολιτών εγκλωβισμένων στο παλιό καθεστώς της τυπολατρικής αντιμετώπισης του ζητήματος των δεκτικών θεραπείας τυπικών παραλείψεων, η σχολιαζόμενη απαντά εκούσα-άκουσα. Ρητώς τοποθετείται αντίθετα επί των αιτιολογιών της ρύθμισης του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ, που επίσης στερούνται του απαιτούμενου βάθους. Δεν είναι φυσικά επαρκής λόγος θέσπισης της δυνατότητας άσκησης δεύτερης προσφυγής η εξομίωση με τα ισχύοντα για την αγωγή κατά ΚΔΔ ούτε η δυνατότητα της Διοίκησης να επανέλθει στην έκδοση της διοικητικής πράξης για τυπικό λόγο. Για αυτό ο νομοθέτης «εισπράττει» το σχόλιο της σκ. 16 ότι «οι αντιλήψεις όμως αυτές υπό τις οποίες θεσπίστηκε η ρύθμιση είναι νομικά εσφαλμένες». Η σχολιαζόμενη όμως αυτή απόφαση προχωράει και σε άλλες κριτικές σκέψεις που μπορούν να συζητηθούν περαιτέρω. Η προσφυγή, λέει η απόφαση, δεν προσομοιάζει με τα προβλεπόμενα στον ΚΠολΔ ένδικα βοηθήματα, απαντώμενο μόνον στο πλαίσιο της διοικητικής δικονομίας. Στην πραγματικότητα όμως, η προσφυγή συνιστά από την άποψη της γενικής δικο-

⁴ Ορισμός από J.-C. Bonichot/P. Cassia/B. Poujade, *Les grands arrêts du contentieux administratif*, 2e ed., LGDJ, Paris, 2009, σελ. 822 (στο σχόλιο στην απόφαση CE, Sect., 26 juin 1959, Syndicat Algérien de l'éducation surveillée CFDT). Από τη γαλλική βιβλιογραφία, ιδίως D. Chabanol, *La régularisation des requêtes devant la juridiction administrative*, AJDA, 1993, σελ. 331· J.-P. Pietri, *La régularisation des requêtes devant le juge administratif*, Mélanges J. Waline, Dalloz, Paris, 2002, σελ. 695.

νομικής θεωρίας διαπλαστικό ένδικο βοήθημα, διαπλαστική αγωγή⁵. Όπως και στην περίπτωση της διαπλαστικής αγωγής, η διοικητική πράξη, καίτοι συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις, δεν είναι εξυπαρχής άκυρη, αλλά εξομοιώνεται με τέτοια μόνον μετά την απαγγελία της ακύρωσής της, ενώ περαιτέρω και η διαπλαστική αγωγή ασκείται εντός ορισμένης προθεσμίας που τάσσει ο νόμος. Η διαφορά μεταξύ προσφυγής και διαπλαστικής αγωγής κατά τον ΚΠολΔ είναι ότι ο νόμος (το ουσιαστικό δίκαιο) καθορίζει συγκεκριμένα τους δικαιούμενους άσκησης τέτοιας αγωγής, ενώ κατά τον ΚΔΔ προσφυγή μπορεί να ασκήσει όποιος έχει έννομο συμφέρον, έννοια ως γνωστόν ευρύτερη του εξ υποκειμένου δικαιώματος και πάντως όχι εκ των προτέρων οριζόμενη από τον νομοθέτη αλλά εξειδικευόμενη κατά περίπτωση από τον δικαστή. Από την άλλη πλευρά, τόσο επί διαπλαστικών αγωγών όσο και επί ανακοπών, που επίσης έχουν διαπλαστικό χαρακτήρα, επιτρέπεται η άσκηση δεύτερης, όταν δηλαδή η πρώτη απορρίφθηκε για μη ουσιαστικούς λόγους⁶.

Ο πυρήνας όμως της κρίσης του Δικαστηρίου βρίσκεται στις τελευταίες περιόδους της σκ. 16: «[...] Δεν δύναται [σσ. Ο νομοθέτης], όμως, χωρίς τη συνδρομή δικαιολογητικού λόγου, να επιτρέπει την κατ' εξαίρεσην θεραπεία πάσης διαδικαστικής πλημμέλειας ή δικονομικού παραπτώματος, διότι τότε αφενός μεν παρέχει στους εκάστοτε διαδίκους την εντύπωση ότι μπορούν χωρίς συνέπειες να παραλύουν, με παραλείψεις τους, την εκπλήρωση του ταχθέντος με τις δικονομικές ρυθμίσεις νομοθετικού σκοπού, αφετέρου δε καταλήγει σε αδικαιολόγητη επιβάρυνση της λειτουργίας των διοικητικών δικαστηρίων με περαιωθείσες υποθέσεις, σε μη ορθολογική χρήση των πόρων που απαιτούνται για την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης καθώς και σε αδικαιολόγητα ευνοϊκή μεταχείριση των διαδίκων οι οποίοι, καίτοι ηδύναντο, δεν άσκησαν το δικαίωμά τους για παροχή δικαστικής προστασίας με τον ενδεικνυόμενο δικονομικά τρόπο, έναντι των λοιπών διαδίκων, οι οποίοι τήρησαν άπασες τις προβλεπόμενες από τον ΚΔΔ, προϋποθέσεις, προκειμένου η προσφυγή τους να μην απορριφθεί για τυπικούς λόγους (πρβλ. ΣτΕ 3351/2012). Υπό τα δεδομένα όμως αυτά, η ανωτέρω περί δεύτερης προσφυγής ρύθμιση, αντίκειται στη συνταγματική αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος (βλ. και ΣτΕ 1596/2019), καθώς και στην κατά το Σύνταγμα (άρθρα 4 παράγραφος 1 και 20 παράγραφος 1) υποχρέωση του νομοθέτη να διασφαλίζει αφενός μεν την ουσιαστική ισότητα στη διαδικαστική και δικονομική μεταχείριση των διαδίκων, αφετέρου δε την αποτελεσματική παροχή δικαστικής προστασίας και την ορθολογική προς τούτο οργάνωση της Δικαιοσύνης (και ειδικότερα της Διοικητικής Δικαιοσύνης κατά τα άρθρα 94 και 95 Συντ.)».

Δεν μπορεί κάποιος παρά να σχολιάσει σε σχέση με τον ανωτέρω συλλογισμό την απουσία στάθμισης των αρχών που επικαλείται η απόφαση και που αντιστρατεύονται, κατ' αυτήν, τη δυνατότητα άσκησης δεύτερης προσφυγής με το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Πολύ περισσότερο δεν μπορεί παρά να επισημάνει ότι το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος δεν αντιβαίνει και ούτε σταθμίζεται σε βάρος του συνταγματικού κύρους της διάταξης του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ. Όπως

⁵ Η διαπλαστική αγωγή έχει αίτημα τη διάπλωση μιας έννομης σχέσης, δηλαδή τη σύσταση, αλλοίωση ή κατάργησή της (άρθρ. 71 ΚΠολΔ) (Ν. Νίκας σε Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα, *Ερμηνεία ΚΠολΔ*, σελ. 160), π.χ. αγωγή ακύρωσης γάμου (άρθρ. 1376, ΑΚ), αγωγή διάρρηξης δικαιοπραξίας (άρθρ. 939 ΑΚ), αγωγή ακύρωσης δικαιοπραξίας (άρθρ. 155, ΑΚ) ή απόφασης ΓΣ ανώνυμης εταιρίας. Ακόμα και η ανακοπή τρίτου στη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης (άρθρ. 936 ΚΠολΔ) αποτελεί διαπλαστική αρνητική αγωγή, γιατί σκοπός της είναι η ακύρωση της κατάσχεσης.

⁶ Πρέπει μάλιστα να επισημανθεί από την άποψη της αναβίωσης αποσβεστικής προθεσμίας ότι, όπως γίνεται δεκτό από τον Άρειο Πάγο (βλ. αντί πολλών ΑΠ 743/2018) κατά τη διάταξη του άρθρου 263 ΑΚ που εφαρμόζεται, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 279 του ίδιου Κώδικα αναλόγως και επί της αποσβεστικής προθεσμίας, κάθε παραγραφή που διακόπηκε με την έγερση της αγωγής θεωρείται σα να μη διακόπηκε, αν ο ενάγων παραιτηθεί από την αγωγή ή η αγωγή απορριφθεί τελεσίδικα για λόγους μη ουσιαστικούς.

σημειώνεται, «η αξίωση για διάγνωση της διαφοράς εμπεριέχει την αξίωση έκδοσης απόφασης που να αναφέρεται στην ουσία της υπόθεσης»⁷.

Συνεπώς, η εισαγωγή από τον νομοθέτη, υπό την επιφύλαξη των ρυθμίσεων του οποίου τελεί το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, με την επιφύλαξη της αρχής της αναλογικότητας, της δυνατότητας επανάσκλησης του ενδίκου βοηθήματος που απορρίφθηκε για λόγους τυπικούς, όχι μόνον δεν αντιβαίνει αλλά στην ουσία θάλπει το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Ούτε άλλωστε μπορεί να θεωρηθεί ότι η σταθερότητα των διοικητικών καταστάσεων υπερέχει της θεμελιώδους αξίωσης του κράτους δικαίου οι παράνομες διοικητικές πράξεις να εξαφανίζονται ή να τροποποιούνται, όταν από τη φύση της διαφοράς ανακύπτει η τελευταία αυτή εξουσία.

Για τον λόγο αυτό προβλέφθηκε η δυνατότητα τακτοποίησης-διόρθωσης-συμπλήρωσης των τυπικών παραλείψεων από το άρθρο 139^A ΚΔΔ. Για τον ίδιο λόγο το άρθρο 62 παρ. 4 ΚΔΔ εισάγει τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο μετά την απαγγελία της δικονομικής ακυρότητας το δικαστήριο διατάζει να επαναληφθεί η πράξη, εκτός αν έχει ήδη επέλθει απώλεια του σχετικού δικαιώματος ή η επανάληψη αποκλείεται για άλλον λόγο.

Άλλωστε, παρά το γεγονός ότι η διάταξη του άρθρου 70 πρ. 1 ΚΔΔ αναφέρεται σε απόρριψη για τυπικούς λόγους, είναι σαφές ότι δεν καλύπτονται εκ των πραγμάτων όλα τα δικονομικά παράδεκτα. Δεν καλύπτονται δηλαδή παράδεκτα που σχετίζονται με την άσκηση της προσφυγής χωρίς την προηγούμενη άσκηση τυχόν προβλεπόμενης ενδικοφανούς προσφυγής, ούτε καλύπτεται η άσκηση της εκπρόθεσμης πρώτης προσφυγής. Ούτε περαιτέρω νομιμοποιείται η άσκηση προσφυγής από πρόσωπο που δεν είχε προς τούτο έννομο συμφέρον. Εξάλλου, στην πράξη η σχετική διάταξη ερμηνεύεται και εφαρμόζεται με τρόπο συστατικό: Δεν μπορούν να προβληθούν λόγοι διαφορετικοί από αυτούς που προβλήθηκαν με την πρώτη προσφυγή και εν γένει η δεύτερη δίκη δεν μπορεί να εξέρχεται των ορίων της νομικής και πραγματικής αιτίας υπό τις οποίες ηγήθη η πρώτη. Εξάλλου, ο ασκών τη δεύτερη προσφυγή βαρύνεται με την προσκόμιση των στοιχείων που αποδεικνύουν την τελεσιδικία, καίτοι πρόκειται για γεγονότα γνωστά στο δικαστήριο⁸.

Η ορθολογική χρήση των μέσων και η αποφυγή αδικαιολόγητης επιβάρυνσης των διοικητικών δικαστηρίων αποτελούν εκδηλώσεις κανόνων συνταγματικής περιωπής. Είναι όμως και αρχές που πραγματώνονται –ας μας επιτραπεί η έκφραση– επιχειρησιακώς. Εναπόκειται στην επιμέλεια των δικαστικών πληρεξουσίων-δικαστικών παραστατών να συντάσσουν τα δικόγραφα και εν γένει να επιμελούνται την τήρηση των δικονομικών τύπων, ώστε η υπόθεση του εντολέα τους να καθίσταται επί της ουσίας ακουστή από τον δικαστή. Άλλωστε, η καθοδήγηση και υποστήριξη των διαδίκων, ως προς την τήρηση αυτών των τύπων, αποτελεί θεμελιώδη λόγο μεσολάβησης προσώπων που έχουν δικολογική ικανότητα, ιδίως δικηγόρων. Εναπόκειται βέβαια και στους δικαστικούς σχηματισμούς, ιδίως μέσω ουσιαστικής εμπλοκής στην προδικασία, να εντοπίζουν προφανώς παράδεκτα ένδικα βοηθήματα και γρήγορα να οδηγούνται είτε σε απόρριψη σε συμβούλιο είτε στο ακροατήριο. Οι χρόνοι της συγκεκριμένης υπόθεσης που απασχόλησε τη ΣτΕ 2460/2021 είναι ενδεικτικοί τέτοιων επιχειρησιακών, θα λέγαμε, αδυναμιών, που δεν είναι ασυνήθεις, αδικούν το επίπεδο κατάρτισης των διοικητικών δικαστών, αλλά ομολογουμένως τείνουν να περιοριστούν μέσω απλών μεθόδων (βλ. ιδίως το δελτίο υπόθεσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας, κατά τον Κανονισμό Λειτουργίας του, όπου εντοπίζονται τα προφανή παράδεκτα). Τον Δεκέμβριο του 2007 ασκήθηκε αίτηση ακύρωσης στο ΣτΕ επί διαφοράς ουσίας, η υπόθεση

⁷ Σ.-Ι. Κουτνατζής, *Η συνταγματοποίηση του δικονομικού δικαίου – Δικαστής και δικαστική προστασία*, Σάκκουλας–Nomos, 2019, σελ. 205.

⁸ Για την άσκηση-θεραπεία τυπικών παραλείψεων, τη δεύτερη προσφυγή, τη δεύτερη αγωγή, τα συνταγματικά αλλά και πρακτικά δικονομικά ζητήματα που εγείρονται συναφώς, βλ. αναλυτικά Ηλ. Κουβαρά, *Το παραδεκτό στη Διοικητική Δίκη*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σελ. 191 κ.ε.

συζητήθηκε τον Νοέμβριο του 2011 και η απόφαση περί παραπομπής δημοσιεύθηκε τον Νοέμβριο του 2012. Στη συνέχεια, η υπόθεση επί προσφυγής με άκυρο δικόγραφο περιήλθε στο Διοικητικό Πρωτοδικείο το 2012, που την εδίκασε όμως τον Νοέμβριο του 2014 και εξέδωσε απόφαση τον Ιανουάριο του 2015.

Τέλος, επισημαίνεται σε σχέση με το επιχείρημα που αντλείται από την ισότητα των διαδικών στη διοικητική δίκη⁹ ότι η διάταξη του άρθρου 70 παρ. 1 ΚΔΔ αφηρημένα θεωρούμενη, δηλαδή ανεξάρτητα από συγκεκριμένη δίκη, δεν εισάγει προνομιακή μεταχείριση υπέρ κάποιου προσώπου. Όλοι οι διάδικοι, είτε είναι ιδιώτες είτε ανήκουν στη Διοίκηση, μπορούν να μετέλθουν αυτής. Εξάλλου, και συγκεκριμένα θεωρούμενη, δηλαδή στο πλαίσιο της αυτής δίκης, το δικαίωμα επανάσκλησης προσφυγής δεν καταστρατηγεί την αρχή της ισότητας: Η διοικητική πράξη εξακολουθεί να ισχύει, καθ' όσον χρόνον εκκρεμεί η δεύτερη προσφυγή, ζήτημα ανατροπής δεδικασμένου δεν τίθεται, διότι το παραχθέν από την τελεσίδικη απόρριψη της πρώτης προσφυγής δεν εκτείνεται σε ουσιαστικά ζητήματα, ενώ σε περίπτωση απόρριψης της δεύτερης προσφυγής προφανώς θα επιβληθεί εκ νέου δικαστική δαπάνη σε βάρος του ηττηθέντος διαδίκου. □

⁹ Αναλυτική πρόσφατη μονογραφία πραγματεύεται τις πολλές πλευρές της αρχής αυτής, βλ. Ιακ. Μαθιουδάκη, *Η ισότητα των διαδικών στη διοικητική δίκη – Μεταξύ κανόνων και πραγματικότητας*, Ανιόν, 2021, ιδίως ως προς το εδώ πραγματευόμενο ζήτημα σελ. 224 κ.ε.